

“Hər bir qaranlıq gecənin işıqlı bir səhəri olur. Azərbaycan xalqının tarixində bu qaranlıq gecə 1918-ci ilin Mart soyqırımı, bu işıqlı səhər isə həmin ilin 28 mayıdır. 28 may müstəqilliyimizin tarixində ən şərəfli zirvədir. Bu bir mənalı belədir. Riyaziyyatçılar buna aksioma deyirlər”. Bu sözləri SİA-ya açıqlamasında Milli Məclisin deputatı Anar İsgəndərov deyib.

O bildirib ki, hər xalqa müstəqillik nəsis olmur: "Sayı bizlərdən on dəfələrlə çox olan xalqlar var, ancaq onların çoxunun müstəqilliyi yoxdur. Xoşbəxtlik ki, dünyanın 200-ə qədər müstəqil dövlətləri sırasında biz də varıq. Dünyanın bir çox xalqlarının tarixində zirvələr mövcuddur. Anado-

lu türkləri üçün 29 oktyabr, fransızlar üçün Bastiyanın alınması, almanlar üçün XIX əsrin ikinci yarısında vahid dövlət halında birləşmə, amerikalılar üçün 4 iyul ən böyük tarixi hadisədir. Allah-Təala belə bir xoşbəxt günü bizim xalqımıza da nəsis etmişdir. Bu xoşbəxt tarixin başlanğıcı 1918-ci il mayın 28-dir. Vaxtilə K.Marks yazırdı ki, qədim Yunanıstan olmasaydı, qədim Roma olmazdı, qədim Roma olmasaydı, müasir Avropa olmazdı. M.Ə.Rəsulzadə isə yazırdı: "İ cahan savası olmasaydı, fevral burjua inqilabı olmazdı, fevral burjua inqilabı olmasaydı, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti olmazdı". 23 ay fəaliyyət göstərən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti zaman məhdudiyyətinə baxmayaraq, aşağıdakıları həyata keçirməyə müvəffəq oldu:

* 1918-ci il mayın 28-də Azərbaycan Milli Şurası Tiflisdə Həsən bəy Ağayevin sədrliyi ilə ilk iclasını keçirdi və 6 maddədən ibarət "İstiqlal bəyannaməsi"ni qəbul etdi. Beləliklə, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yarandı.

* Coğrafi məfhum olan Azərbaycan ifadəsini siyasi məfhumla çevirdi. Bu vaxta qədər müxtəlif adlar altında təsbit olunan bu ərazi Azərbaycan, dövlət isə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti adlanmağa başladı.

* Bakı şəhəri öz tarixində ilk dəfə olaraq bütün Azərbaycanın paytaxtına çevrildi.

* 1918-ci il iyunun 4-də Osmanlı dövləti ilə Batum müqaviləsi imzalandı.

* 1918-ci il iyunun 21-də Azərbaycanın ilk dövlət rəmzlərini qəbul etdi.

* İyunun 21-də qırmızı parça üzərində ağ ayra və ağ səkkizguşəli ulduz təsvir olunan bayraq (Osmanlı bayrağına oxşar) qəbul edildi; a) Noyabrın 9-da hazırkı üçrəngli bayrağımız və Səkkizguşəli ulduz qəbul edildi;

* 1918-ci il iyunun 26-da Azərbaycan Milli Ordusunun yaradılması haqqında qərar qəbul etdi.

* 1918-ci il iyunun 27-də Azərbaycan (türk) dilinin dövlət dili elan olunması haqqında qərar qəbul etdi.

* 1918-ci il iyunun 27-dən - iyulun 1-dək Qarabəyram yaxınlığında Qafqaz İslam Ordusu Korqanovun rəhbərlik etdiyi Bakı Soeti qüvvələrini darmadağın etdi.

* 1918-ci il iyulun 15-də erməni-daşnak qüvvələri tərəfindən türk-müsəlman əhalisinə qarşı həyata keçirilən soyqırımları təhqiq etmək və tarixi həqiqətləri dünyaya çatdırmaq üçün Fövqəladə Təhqiqat Komissiyası yaradıldı.

* 1918-ci il iyulun 20-də Qafqaz İslam Ordusu Şamaxını Bakı soveti qüvvələrindən azad etdi.

* 1918-ci il iyulun 30-da Yelizavetpol şəhəri Gəncə, Qaryagin Cəbrayıl adlandırıldı.

* 1918-ci il iyulun 31-də Şaumyan başda olmaqla Bakı Soveti qüvvələri istefa verdi.

* 1918-ci il sentyabrın 15-də Nuru paşanın rəhbərlik etdiyi Qafqaz İslam Ordusu Bakı şəhərini Sentrokaspi qüvvələrindən azad etdi.

* 1918-ci il sentyabrın 17-də Fətəli xan Xoyskinin rəhbərlik etdiyi Milli hökumət Bakı şəhərinə daxil oldu. Bakı Azərbaycanın paytaxtına çevrildi.

* 1918-ci il noyabrın 1-də Hərbi Nazirlik yaradıldı.

* 1918-ci ilin noyabrında Azərbaycan Məhkəmə Palatası təşkil edildi.

* 1918-ci il dekabrın 7-də Azərbaycan Parlamentini təsis edildi.

* Azərbaycan Parlamentində türk-müsəlman əhalisinə - 80, ermənilərə 21, ruslara 10, almanlara 1, yəhudilərə 1, gürcülərə 1, polyaklara 1 yer

“28 may müstəqilliyimizin tarixində ən şərəfli zirvədir”

ayrıldı.Parlamentin demokratik tərkibi hətta bu günkü Avropa Şurasını da təəccübləndirir.

o Parlament 17 ay ərzində 145 iclas keçirmiş, müzakirəsinə 270-dən çox qanun layihəsi çıxarılmış, onlardan 230-u qəbul olunmuşdur.

* Parlamentdə 11 fraksiya və 11 komissiya fəaliyyət göstərirdi.

* Azərbaycanda hakimiyyət bölgüsü aparıldı:1.Qanunverici, 2.İcraedici 3.Məhkəmə hakimiyyəti.

* 1918-ci ilin dekabrında Azərbaycan parlamenti Bakı şəhərinin azad edilməsində şəhid olmuş türk və Azərbaycan əsgərlərinin şərəfinə Bakının ən hündür yerində abidənin ucaldılması haqqında qərar qəbul etdi.

* 1918-ci ilin dekabrında milli valyuta olan Bakı bonu tədaviyə buraxıldı.

* 1918-ci il dekabrın 28-də parlamentdə Ə.Topçubaşovun başçılığı ilə Paris Sülh Konfransına xüsusi nümayəndə heyətinin göndərilməsi haqqında qərar qəbul edildi.

* 1918-ci il dekabrın 28-də general Tomson Fətəli xan Xoyskinin başçılıq etdiyi hökuməti tanıdığını bəyan etdi.

* 1919-cu ilin yanvarında Qarabağda erməni separatçıların qanunsuz hərəkətlərinə son qoymaq üçün Qarabağ general-qubernatorluğu yaradıldı. Fevralda Xosrov bəy Sultanov qubernator təyin olundu.

* 1919-cu ilin fevralında ermənilər tərəfindən Naxçıvana edilən hücumların qarşısını almaq üçün Naxçıvan general-qubernatorluğu yaradıldı.

* 1919-cu il martın 3-də Azərbaycan Teleqraf Agentliyi yaradıldı.

* 1919-cu il martın 21-də Əlifba islahat komissiyası yaradıldı. Məqsəd latın əlifbasına keçməkdən ibarət idi.

* 1919-cu ilin martından Novruz bayramı dövlət səviyyəsində qeyd olundu.

* 1919 və 1920-ci illərdə 31 mart dövlət səviyyəsində milli matəm günü kimi qeyd olundu.

* 1919-cu ilin martında "Əksinqilabla mübarizə təşkilatı" adı altında Milli təhlükəsizlik xidməti yaradıldı.

* 1919-cu il iyunun 11-də Dövlət Müdafiə Komitəsi yaradıldı.

* 1919-cu il iyunun 15-də Denikin təhlükəsinə qarşı Gürcüstanla hərbi pakt imzalandı.

* 1919-cu il iyunun 28-də Böyük Britaniya hökuməti ingilis ordusunun Qafqazdan çıxarılacağı haqqında Paris sülh konfransına rəsmi məlumat verdi.

* 1919-cu il iyulun 21-də parlament Azərbaycan Respublikasının Müəssisələr Məclisinə seçkilər haqqında əsasnaməni təsdiq etdi. Əsasnaməyə görə seçkilərdə qadın və kişi bərabərliyi təsbit olundu.

* 1919-cu il avqustun 11-də Parlament Azərbaycan vətəndaşlığı haqqında qanun qəbul etdi. Yəni, rəngindən, irqindən, cinsindən asılı olmayaraq Azərbaycan ərazisində yaşayan bütün millətlərin nümayəndələri qanun qarşısında bərabər elan olundu.

* 1919-cu il avqustun 24-də Naxçıvanda ABS general-qubernatorluğunun yaradılması barədə

polkovnik V.Haskelin bəyanatı elan edildi və amerikalı polkovnik Edmund Delli bu zonaya qubernator təyin olundu. Lakin Azərbaycan hökumətinin ciddi müqaviməti və Naxçıvan əhalisinin kəskin etirazı nəticəsində amerikalılar öz niyyətlərini reallaşdırma bilmədilər.

* 1919-cu il avqustun 20-dən sentyabrın 2-nə kimi Azərbaycan müəllimlərinin birinci qurultayı keçirildi.

* 1919-cu il avqustun 22-də Dağlıq Qarabağ erməniləri Azərbaycan hökuməti qarşısında 26 bənddən ibarət öhdəlik götürdülər.

* 1919-cu il avqustun 23-də Qaçqın və köçkünlərlə bağlı komissiya yaradıldı.

* Hökumət qaçqın düşən əhali ilə bağlı parlament və hökumət səviyyəsində 10 qərar və qanun qəbul etdi.

* 1919-cu il avqustun 25-də ingilis qüvvələri Bakını tərk etdilər.

* 1919-cu ilin avqustunda Xəzər hərbi dəniz donanması yaradıldı.

* 1919-cu il sentyabrın 1-də Azərbaycan parlamenti 100 nəfər azərbaycanlı tələbənin xaricə göndərilməsi haqqında qanun qəbul etdi.

* 1919-cu il sentyabrın 1-də Azərbaycan Parlamenti Bakı Dövlət Universitetinin təsis edilməsi haqqında qanun qəbul etdi. Dərslər noyabrın 15-də başladı.

* 1919-cu ilin yayında Azərbaycan hökuməti maliyyə çətinliklərinə baxmayaraq, Dağıstan Dağlıqlar Respublikasına 50 milyon manat həminə yardım göstərdi.

* 1919-cu ilin avqustunda Lənkəranda qıyamçı qüvvələr darmadağın edilərək bölgədə Cümhuriyyətin hakimiyyəti bərpa olundu.

* 1919-cu il sentyabrın 3-də Lənkəran bölgəsindəki rus hərbi qüvvələri tərkisilah edildi.

* 1919-cu il sentyabrın 30-da Dövlət Bankı təşkil olundu.

* 1919-cu ilin oktyabrında mətbuatda senzura ləğv olundu.

* 1919-cu il noyabrın 23-də Tiflisdə Azərbaycan-Ermənistan sazişi imzalandı.

* 1919-cu ilin dekabrında "İstiqlal" muzeyi açıldı.

* 1919-cu ildə Bakı neftini dünya bazarına çıxarmq üçün Bakı-Batumi neft kəməri bərpa edilərək istifadəyə verildi.

* 1919-cu ilin sonunda İstehlakçılar məktəbi, Hərbi demiryolçular məktəbi, Hərbi feldşer məktəbi və Hərbiy məktəbi açıldı.

* Milli hökumət Gəncədə Nizami məqbərəsinin tikintisinə 500 min manat vəsait ayırdı. Amma məqbərəni tikmək üçün vaxt çatmadı.

* 1920-ci il yanvarın 11-də Versaldə Azərbaycan Paris Sülh Konfransının Ali Şurası tərəfindən de-fakto tanındı.

* 1920-ci il yanvarın 14-də Azərbaycanın Paris Sülh konfransının Ali Şurası tərəfindən de-fakto tanınması şərəfinə Təzəvir məscidində dualar oxundu. Parlamentin təntənəli iclası keçirildi, Hürriyyət meydanında Milli ordunun rəsmi keçidi oldu.

* 1920-ci il martın 20-də sovet Rusiyası ilə ticarət müqaviləsi imzalandı. Lakin Rusiya bu mü-

qaviləyə riayət etmədi.

* 1920-ci il martın 20-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti İran tərəfindən de-fakto və de-yure tanındı.

* 1920-ci il martın 20-də İranla bağlanmış müqaviləyə əsasən Tehranda səfirlik, Təbrizdə baş konsulluq, Rəştə konsulluq, Ərdəbildə, Məşhəddə vitse-konsulluq, Xoy və Əhərdə konsul agentlikləri yaradıldı.

* 1920-ci ilin əvvəllərində Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ordusunun sayı 40 minə çatırdı. Bunun 30 mini piyada, 10 mini isə suvari idi.

* Bakı-Culfa dəmir yolu inşa edilərək istifadəyə verildi.

* Kür çayı üzərində körpü salındı.

1920-ci il aprelin 27-də Azərbaycan parlamentinin sonuncu - 145-ci iclası axşam saat 20.45-də başladı və 23.25-dək davam etdi.

1920-ci il aprelin 27-də Parlament səs çoxluğu ilə 7 şərtlə hakimiyyətin kommunistlərə verilməsi haqqında qərar qəbul etdi.

1920-ci ilin aprel işğalı Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə aşağıdakıları həyata keçirməyə imkan vermədi:

* Bakı neftini dünya bazarına tam gücü ilə çıxara bilmədi.1994-cü ildə Heydər Əliyevin bilavasitə rəhbərliyi altında "Əsrin müqaviləsi" imzalandı. Bakı nefti dünya bazarına Bakı-Ceyhan Beynəlxalq neft kəməri vasitəsilə çıxarıldı.

* Azərbaycanda ali hərbi məktəb aç bilmədi. Müstəqilliyimizin yenidən bərpasından sonra çoxlu sayda ali hərbi məktəblər açıldı.

* Azərbaycan Konstitusiyasını qəbul edə bilmədi. 1995-ci ilin noyabrında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası qəbul edildi.

* Parlament seçkilərini keçirə bilmədi.1995-ci ilin noyabrında parlament seçkiləri keçirildi.

* Ərəb əlifbasından Latın qrafikalı əlifbaya keçidi təmin edə bilmədi. Müstəqilliyin yenidən bərpası dövründə latın qrafikalı əlifbaya keçildi.

* Aqrar məsələni, yəni torpaq məsələsini həll edə bilmədi. 1996-cı ildə aqrar məsələ həll olundu.

* Qafqaz İslam Ordusunun şərəfinə abidə qoya bilmədi. 2000-ci ildə Şəhidlər xiyabanında bu əzəmətli abidənin açılışı oldu.

* Ermənistan və sovet Rusiyasının günahı üzündən həmin dövlətlərlə qonşuluq münasibətlərini qura bilmədi. Bu gün də Ermənistanın təcavüzkar siyasəti nəticəsində onunla qonşuluq münasibətlərini qurmaq mümkün olmamışdır. Hazırda Rusiya Federasiyası ilə bütün istiqamətlərdə səmimi münasibətlər, o cümlədən müttəfiqlik münasibətlərimiz mövcuddur.

XX əsrdə xalqımız üç Respublika yaşadı. Birinci Respublikanın ömrü qısa,amma ərazisi böyük idi.Birincini Azərbaycanın milli-demokratik ziyalıları qurdular,xalq da onları müdafiə etdi. İkinci Respublikanın ömrü birinciyə nisbətən uzun oldu, amma xeyli ərazimizi əlimizdən aldılar. İkinci Respublika birinci Respublika dövründə qazanılanların üzərində xətt çəkdi".

"İkinci Respublika kənar müdaxilə nəticəsində quruldu. Bu Respublika müstəqil yox, müttəfiq adlandı. Üçüncü Respublika 1991-ci ildə quruldu. Üçüncü Respublika özünü birinci Respublikanın siyasi varisi elan etdi. Bu Respublika xalqın tələbi və iradəsinin nəticəsi kimi yarandı. 30 ilə yaxındır ki, bu Respublika yaşayır, yaradır və dünyanın ən nüfuzlu təşkilatlarının üzvüdür. Azərbaycan Respublikası Birinci Respublikanın qaldırdığı üç rəngli bayrağını Azərbaycanın suveren ərazisində həmişəlik dağalanması üçün bütün istiqamətlərdə mübarizəsini davam etdirir. 2016-cı ilin Aprel döyüşləri bütün dünyaya sübut etdi ki, Azərbaycanın öz tarixi torpaqlarını azad etmək üçün güclü ordusu,ən müasir silahları ,qəhrəman dövlət başçısı başda olmaqla xalqla hakimiyyətin sarsılmaz birliyi mövcuddur. Aprel döyüşləri göstərdi ki, düşmən ordusu haqqında yazılanlar uydurmadan başqa bir şey deyildir. Vətəninə sevin, onun üçün canını verməyə hazır Azərbaycan əsgəri, illər idi ki, Ali Baş Komandanın əmrini həsrətlə gözləyirdi.Ali Baş Komandan siyasi qərarını qəbul etdi,17 il idi ki,Vətəni qorumaq üçün yetişdirdiyi ƏSGƏRİ 44 gün ərzində düşməni darmadağın etdi. Düşmənin havadarlarının etiraz və təzyiqləri heç bir nəticə vermədi. Vətən torpağı üçün ölüm-dirim müharibəsinə giren Azərbaycan əsgərini heç bir güc saxlaya bilməzdi və saxlaya bilmədi. Düşmən danışıqsız kapitulyasiya aktını imzaladı. illərlə düşmən işğalı altında qalan torpaqlarımız azad olundu. Cümhuriyyətin əmanəti üçrəngli bayrağımız hazırda Azərbaycanın bütün bölgələrində şərəflə dağalanır. Əvvəlki illərdən fərqli olaraq 2021-ci ildən "Müstəqillik günü"nü qalib ölkənin vətəndaşları kimi qeyd edirik. Bundan böyük xoşbəxtlik nə ola bilər?" - deyə o, ələvə edib.

Söylü Ağazadə